

Et embedsmandsdynasti fra helstatens dage

Af *Børge L. Barløse.*

Den 6. juli 1814 nedsattes efter kongelig resolution Kommissionen til undersøgelse af krigsskader i Hertugdømmerne. Ca. 14 dage senere fik den sin instruks fra Rentekammeret, der selv lod sig repræsentere i kommissionen ved en af sine embedsmænd, etatsråd Johan Friedrich Prehn. De øvrige medlemmer var assessor i Finanskollegiet Wilh. Ludw. Carl Rosen og overretsråderne Joh. Carl Kruckauf og Paul Chr. Busch. Kammerråd H. Evers blev tilfornordnet kommissionen som sekretær.¹

Det hverv, Prehn her fik overdraget, havde han både personligt og fagligt gode forudsætninger for at bestride. Han var født 13. januar 1771 i Tønder, hvor faderen Thomas Prehn var stadssekretær. Efter juridisk eksamen i 1792 begyndte han som volontør, først i Tyske Kancelli, senere i Generaltoldkammeret. Fra 1795 var han ansat i Rentekammeret, og han havde allerede én gang tidligere forrettet tjeneste i hertugdømmerne, idet han et års tid beklædte embedet som amtsforvalter i Husum, Svavsted og Rødemis.²

Den slægt, han tilhørte, har haft hjemme i Flensborg, hvor den kan føres tilbage til oldermann Namann Prehn. Dennes søn, byfoged Lorenz Prehn (1633-1716), havde i sit andet ægteskab, med Catharina Stricker, to sønner, nemlig rektor Bernhard Prehn (1690-1759) og kancellisekretær på Gottorp Laurentius Prehn (1690-1761). Rektor Prehns to sønner gik begge embedsvejen. Det var Laurentius Prehn d. y. (1717-1770), der var sekretær hos amtmanden på Femern, og den nys nævnte stadssekretær i Tønder Thomas Prehn (1728-1777), som ægtede Anna Barbara Roeder, en datter af toldforvalter Carl Roeder, List.³

I en talrig børneflokk forgrenede Tønderfamilien sig videre i Sønderjylland. Den ældste af sønnerne, Bernhard Carl, blev advokat i Åbenrå. Den næstældste, Lorenz, blev købmand i Tønder

(1765-1816). En tredje søn, Georg Heinrich, købte 1797 godset Høgelund ved Læk, som han ejede til sin tidlige død i 1802. To andre sønner fulgte embedstraditionerne op. Det var foruden Johan Friedrich, som omtales udførligt i det følgende, Nicolai Prehn (1774-1861), som blev herredsfoged i Nybøl herred i Sundeved.⁴

Da krigsskadekommissionen trådte i funktion, blev det med sæde i Slesvig by. Her indlogerede J. Fr. Prehn sig hos gæstgiver Seest, i det uanselige, andenrangs værtshus, der blev forløberen for det senere så kendte Esselbachs Hotel. Det faldt ham ikke svært foruden embedsforretningerne også at tilgodese fritiden. Bl. a. stiftede han bekendtskab med den allestedsnærværende fysikus K. F. Suadicani, der var inkarneret whist-spiller, og med konrektor G. F. Schumacher. Den sidste har i sine livfulde memoirer »Genrebilder aus dem Leben eines 70-jährigen Schulmannes« omtalt hele dette miljø så udførligt, at der også bliver plads til en ganske væsentlig karakteristik af Prehn.⁵

Prehn var — fortæller Schumacher — værdsat i selskabslivet på grund af sit originale væsen. Han lagde ringe eller ingen vægt på ydre former og koketterede åbenbart med en vis magelighed. Det var denne egenskab, der for en stor del gav anledning til, at de obligate whistpartier blev henlagt til Seest's gæstgiveri. »Jeg gider ikke altid trække i seletøjet — I kan lige så godt komme her, til mig«, lød hans forklaring.

Da han i 1815, efter kommissionsarbejdets afslutning, skulle rejse hjem, fulgte Schumacher med for at være hans gæst i København. Rejsens første mål var Tønder, hvor Prehn ønskede at aflægge sine slægtninge et besøg. Herfra fortsatte man gennem Ravsted og Sundeved over Als til Fyn, hvor man overnattede i præstegården i Brahetrolleborg, og efter forskellige genvordigheder — bl. a. i Nyborg og på Storebælt — rullede de to venner omsider ind gennem Vesterport. Vognen standsede ved Prehns hjem, hvor ankomsten vakte glædelig overraskelse.

Prehns hustru var Henrike Ludovica Prætorius, en datter af den sønderjysk fødte grosserer Jeppe Prætorius (1745-1823), der i den florissante handelsperiode havde skabt sig en anerkendt position i den københavnske forretningsverden. En yngre søster, Kristine Sophie, var gift med pastor B. H. Knap i Brahetrolleborg,

*Hovedbygningen til herregården »Høgelund« 3 km øst for Læk.
Fotografi fra o. 1930.*

mens to brødre videreførte faderens forretning.⁶ Til den lykkeligt genforenede familie hørte også ægteparret Prehns to sønner, Jeppe og Friedrich Christian. De var ved faderens hjemkomst henholdsvis 12 og 5 år.

Ifølge Schumachers iagttagelse var Prehn og hans hustru iøjnefaldende modsætninger. Han betegnes som en elskværdig og uformel natur, som støv og pletter ikke kunne genere. Han var »et lyst hoved« og sad inde med omfattende kundskaber, men var, når ikke netop nødvendigheden drev ham, en svoren fjende af hårdt arbejde. Hendes ydre karakter var derimod orden, properhed, stadig virketrang og omhyggelig økonomi. Hvad denne modsætning kunne afstedkomme, gives der et fornøjeligt eksempel på. »Gud, hvor her ser ud, kone«, udbrød Prehn straks efter hjemkomsten. »Man kan jo blive helt bange for at bo her, alting er så blankt, at man ikke tør træde nogen steder. Hvem kan så være glad ved livet?« — Med disse ord blæste han sin pibe ud over gulvet, så det støvede af aske. »Se så, nu ser her dog lidt mere menneskeligt ud«.

Mod forventning førte denne episode ikke til en ægteskabelig scene. Hustruen tog med et tålmodigt smil en støvekost og fjernede asken. Han lo ad det, hvormed det hele var forbi. De to holdt trods deres indbyrdes kontrast for meget af hinanden til at lade den slags forstyrre harmonien.

Efter det langvarige fravær genoptog Prehn nu en stilfærdig og temmelig ensformig levevis, der kun sjældent blev afbrudt af selvkabeligt samkvem med andre familier. Fra kl. 7 til 9 om morgenen hyggede han sig ved thebordet med kone og børn og nægtede at befatte sig med embedsanliggender. Kl. 9 gik han ud for at besørge en fast turnus af formiddagsvisitter i tre eller fire hjem, hvor han altid kom til bestemt klokkeslet, og hvor der altid ventede ham en kop the og en pipe tobak. Når han kl. 12 var færdig med sin runde, gik han til sit kontor i Slesvig-holstenske kancelli, hvor han arbejdede til kl. 3. Så gik han hjem, færdig med dagens pligter. Klokken halvfire spiste man til middag i al tarvelighed, og efter en middagshvil stak han kl. 6 sin pipe i lommen og gik til »Harmonien«, hvor han sjældent selv spillede, men fulgte andre partiers spil som tilskuer. Kl. 10 var det sengetid.

Den grelt virkende forringelse af embedsmændenes realløn bevirkede, at Prehn kom i forlegenhed, da han ved »kroningshøjtideligheden« fik bud om at møde i embedsdragt.⁷ Han undskyldte sig hos sin chef med, at han manglede en ordentlig kjole og ikke havde råd til at lade én sy. — Dette forstyrrede dog ikke hans humør og sindsligevægt, slutter Schumacher sin beretning.

Prehns tjeneste i kancelliet varede kun et par år endnu. 1817 blev han udnævnt til regeringsråd i Lauenburg. Her døde hustruen 19. juni 1820. Han giftede sig igen med Caroline Thormoehlen. Dette ægteskab var barnløst. I 1832 indgav han sin afskedsansøgning motiveret med svigtende helbred, og han døde 16. januar 1833. Hans anden hustru overlevede ham.⁸

Slægtens næste generation tog arven op efter fædrene, og begge sønnerne fra København blev skolet til en virksomhed i statsforvaltningen. Jeppe Prehn tog efter studier i Göttingen og Kiel juridisk eksamen i 1825 og fik derefter ansættelse i Rentekammeret. 1834 blev han amtmand i Steinhorst. Herfra lod han sig i 1848 forflytte til Ratzeburg.

Hans interesse samlede sig i tidens løb mere og mere om mate-

*Konferensråd J. Fr. Prehn og hustru, Henrike Ludovica Prætorius.
Medaillon-portrætstik af A. Flint i Det kgl. Bibliotek.*

matiske studier. Han skrev nogle matematiske afhandlinger til et fransk tidsskrift og opfandt desuden en »kalorisk maskine«, som dog aldrig nåede at komme i brug. Anerkendelsen synes altså ikke at have stået mål med fliden. Han døde i Reichenbach 28. november 1850.⁹

Den yngre broder, Friedrich Christian Prehn, fik efter at have taget juridisk eksamen i 1832 sit virkefelt i Slesvig-Holsten-Lauenborgske Kancelli og avancerede her, indtil han i 1845 overtog stillingen som syndikus i Altona. Siden blev han stænderdeputeret, og efter bruddet i marts 1848 finder vi ham i den slesvig-holsten-ske lejr.

Da fællesregeringen i marts 1849 træder tilbage, fremhæver han som vicepræsident i den forenede stænderforsamling (»Landesversammlung«) regeringens fortjenester og foreslår en takkeadresse, bl. a. motiveret med, at de fem medlemmer havde handlet patriotisk, og ved en senere lejlighed stiller han forslag om en ændring af »statsgrundloven«, så at embedsmænd skulle kunne

Friedrich Christian Prehn

afskediges administrativt, hvis de ikke skønnedes tilstrækkelig ivrige for »hertugdømmernes vel«. ¹⁰

Denne skarpe holdning synes dog efterhånden at afløses af en mere moderat. Rud. Schleiden vil vide, at han nedlagde sit mandat, fordi han kom i modsætning til sine vælgere, da disse »afgjort gik ind for personalunionens opløsning«. Sikkert er det, at man i 1850 fra slesvig-holstensk side tillagde ham et sådant mådehold, at han fandtes egnet til at medvirke ved de mislykkede forsoningsbestræbelser, statholderskabet i april-maj udfoldede over for regeringen i København. Det var syndikus Prehn, der efter den første, forbeholdne kontakt rejste frem og tilbage mellem Kiel og København for at overbringe regeringens krav og indhente nye instrukser fra statholderskabet. ¹¹

Efter krigens afslutning blev han i perioden 1851-52 medlem af den forvaltningskommission, som udgjorde Holstens øverste civile myndighed under de to forbundskommissærer fra Østrig og Preussen. Året efter vendte han tilbage til sit embede i Altona, men fra 1854 til sin død i 1875 havde han sæde i appellationsretten i Kiel. ¹²

Han var første gang gift med Agnes Louise Gløerfelt. Efter hendes død ægtede han 27. juli 1845 Mathilde Kraus.

Det er i denne forbindelse værd at lægge mærke til, at også andre af familiens medlemmer lod sig rive med af rejsningen i hertugdømmerne. Det gælder f. eks. farbroderen, den 74-årige Nicolai Prehn, der erklærede sig for loyal i marts 1848, men som dog blev siddende i sit embede i Broager og adlød den provisoriske regering, ligesom han medvirkede ved valget af Carl Francke som deputeret til den tyske nationalforsamling i Frankfurt. Det førte til, at han i maj samme år blev suspenderet og senere belagt med arrest. Også herredsfoged Joh. David Thomas Prehn i Augustenborg (fætter til syndikus Prehn) fandtes kompromitteret i den danske regerings øjne og forskertsede sit embede.¹³

Billedet af Prehn-slægten ville være såre ufuldstændigt, om det ikke blev suppleret med endnu nogle træk hentet på det politiske plan. Her møder vi »den fødte slesviger« Thomas Prehn d. y., som kom til at spille en ret fremtrædende rolle i perioden 1848-63.

Han var født 3. december 1801 på herregården Høgelund i Mellemlesvig. Forældrene var godsejer Georg Heinrich Prehn og Catharina Dorothea, f. Hansen, (fra Store Vi). Indtil sin konfirmation blev han undervist hos den kendte vækkelsesprædikant pastor Mathiesen, Løjt, der drev en slags kostskole eller privatseminarium.¹⁴ Mønstreret for hans videre uddannelse var det velkendte: student i Kiel, Berlin og Göttingen med påfølgende eksamen i 1826. Efter nogle års ansættelse i Rentekammeret blev han fra 1834 landkommissær i Plön. Fra sin embedsvirksomhed her træder han første gang frem i det politiske rampelys, da Carl Moltke ved den 2. Malmøkonvention i august 1848 blev udpeget til chef for fællesregeringen.

Som regeringsmedlem for Holsten foreslog Moltke Thomas Prehn. Denne afslog imidlertid opfordringen, til trods for, at han delte Moltkes politiske anskuelser. Over for Holger Chr. Reedtz (den senere udenrigsminister) motiverede han sin vægring med henvisning til, at Moltke i den givne situation var »den upopulæreste og mest forhadte mand i hertugdømmerne«. Selv ville han under en anden præsident gerne virke i Moltkes ånd. Han hang selv, som han udtrykte sig, ved Danmark og ønskede inderligt den tidligere lykkelige tilstand genoprettet. Han fandt, at hertugdøm-

merne havde blodig uret i deres adfærd over for kongen og Danmark, og han gjorde gældende, at stemningen i Sønderjylland, ikke mindst i Angel, var misfornøjet, deprimeret og stort set ikke utilbøjelig til en genforening med Danmark.¹⁵

Det korte af det lange blev jo, at sammensætningen af fællesregeringen i den påtænkte form måtte opgives.

Næste gang, der høres tale om Thomas Prehn, er i forbindelse med Notabelforsamlingen, der trådte sammen i Flensborg i maj 1851. Den bestod af seks medlemmer fra kongeriget, ni fra Slesvig og seks fra Holsten. Egentlig havde statsrådet valgt de pågældende allerede i oktober 1850, men i marts ændrede man sammensætningen sådan, at fire notabler fra Holsten og fire fra Slesvig blev erstattet med andre. Blandt dem, der således kom med i anden omgang som repræsentanter for Slesvig, var Thomas Prehn og Laurids Skau.¹⁶

Meget tyder på, at man fra regeringens side ønskede linjerne trukket skarpt op. I hvert fald blev der udfoldet store bestræbelser for at tilvejebringe enighed mellem de kongerigske og de slesvigske repræsentanter. Prehn var den, som det i så henseende holdt hårdest med. Allerede på vejen til Flensborg ytres der over for Krieger tvivl om, hvorvidt man kunne »styre« ham. »Kun Prehn var upålidelig«. ¹⁷ Senere siger Chr. Paulsen: »Alle slesvigere — i nogle spørgsmål endog etatsråd Prehn — står som én mand med de vakre danske imod de slesvig-holstenske holstenere«. ¹⁸

Det endte dog med, at »den listige Prehn« (udtrykket er L. Skau's) tog et markant og selvstændigt standpunkt. Han fulgte lige så lidt flertalsindstillingen som det holstenske mindretal, men fremsatte og fastholdt sit eget mæglingsforslag — af Krieger drilende kaldt »halvstatsforslag« — gående ud på, at kongeriget og de tre hertugdømmer skulle have status som selvstændige enheder med fælles indfødsret og hver med sin landdag, medens der til afgørelser af de fælles anliggender skulle oprettes et rigsråd på femten medlemmer (syv fra kongeriget og syv fra hertugdømmerne samt en formand valgt af kongen). Med henblik på Slesvigs særlige problemer søgte forslaget at sikre de to nationaliteters ret ved krav om, at lokalebedsmændene i Nordslesvig skulle

have kyndighed i dansk, i Sydslesvig i tysk og i det mellemliggende »blandede bælte« i begge sprog.¹⁹

Fra 1852 til 1854 beklædte Thomas Prehn posten som departementschef i ministeriet for Holsten og Lauenburg, der havde Reventlow Criminil som chef. Året efter overtog han på ny sit embede som landkommissær, men han fik sæde i rigsrådet og var senere to gange på tale som ministeremne. Det var i 1857, da Hall skulle danne sit første kabinet, og i efteråret 1862, hvor konsejlspræsidenten opsøgte Prehn for at formå ham til at træde i spidsen for en holstensk lokalregering. Begge gange fik Hall afslag.²⁰

Thomas Prehn døde 1874 i Plön. Han var ugift og indsatte i sit testamente Christian 9. som universalarving, således at hans formue kom embedsmænd fra hertugdømmerne til gode.²¹ Der anes en fin symbolik i denne gestus. Var den måske udtryk for en følelse af samhørighed med den statsbygning, der var gået til grunde i begivenhedernes malstrøm, men som trods alt havde været rammen om hans egen og frændernes manddomsgerning?

NOTER og HENVISNINGER

1. Kommissionens arkiv i RArk., reg. 126, her pakken »Indkomne breve m. koncepter 1814-15«.
2. G. N. Kringelbach: Den civile centraladministrations embedsetat 1660-1848. — Bricka.
3. O. H. Mollers slægtstavler (Mikrofilm i LA Åb). — Ludw. Andresen: Bürger - u. Einwohnerbuch der Stadt Tondern.
4. Tønder kirkebog. — PersHist T 1960, s. 115.
5. G. F. Schumacher: Genrebilder etc. Slesvig 1841. — Hvor intet andet er anført, bygger det følgende på fremstillingen s. 417-424, som dog ikke røber Prehns identitet.
6. Wiberg Præstehist. — Da Biogr Leks. — Jeppe Prætorius var en søn af farver Henrik P. i Skærbæk.
7. Betegnelsen »kroningshøjtidelighed« er misvisende. Der må være tale om kongeparrets salving i Christiansborg slotskirke i juni 1815.
8. Bricka. — PersHist T 1952, s. 81.
9. Bricka. — Allgem. deutsche Biographie, bd. 26. — Kringelbach: anf. arb.
10. Z Sch-H Gesch XV, s. 43 og XXVIII, s. 283 f. — Holger Hjelholt: Sønderjylland under Treårskrigen I, s. 179 f. og 234, II, s. 15.
11. Rud. Schleiden: Erinnerungen eines Schleswig-Holsteiners IV, s. 370 f. — Bo V: son Lundqvist: Sverige och den slesv.-holst. frågan, jfr. Statsr Forh II, PersHist T 1945, s. 131 ff., Neergaard: Under junigrundloven I, s. 456 og Hist T (Da) 10. rk., 3. bd., s. 270 ff.
12. Z Sch-H Gesch XV, s. 41.
13. Hjelholt: anf. arb. I, s. 61, 120, 126.

14. Alberti, hvor P. nævnes som forf. til et skrift om kartoffelsygdommen i hertugdømmerne. — Om pastor Mathiesen se SJy Årb 1936, s. 205 ff. og 1939, s. 294 f.
15. Hist T (Da) 11. rk., VI, s. 10 ff.
16. M. H. Rosenørn: Løsrevne blade af livsminder, s. 73 f.
17. A. F. Krieger til Monrad 25. 5. 1851 (Da Mag 7. rk. III).
18. Flensborgeren, professor Chr. Paulsens dagbøger, s. 382.
19. Krieger til Monrad 15. 6. 1851 (Da Mag 7. rk. III). — SJy Hist IV, s. 420 ff. — Prehns mæglingforslag i »Betænkning afg. af de i Flensborg i året 1851 sammentrådte notabler«, Kbh. 1851.
20. P. i rigsrådet: Neergaard II, s. 153. — Som ministeremne: A. F. Kriegers politiske dagbøger 7. 4. 1857 og 13. 10. 1862, jfr. Neergaard II, s. 577 f.
21. Bricka. — I privatarkiverne i RArk er bevaret enkelte breve eller skrivelser fra medlemmer af slægten Prehn, således fra Jeppe Prehn (1), Thomas Prehn (3) og Nicolai Prehn (2). De er dog alle af ganske underordnet betydning. — For fuldstændigheds skyld kan endelig anføres, at der i den historiske litteratur helt op mod vor tid er sket kuriøse forvekslinger, f. eks. har visse navneregistre haft svært ved at holde Fr. Chr. Prehn i Altona og Thomas Prehn i Plön ude fra hinanden.